

JAROSLAV KVĚTINA – PĚTASEDMDESÁTILETÝ

Před deseti lety, tj. půl století po ukončení druhé světové války, jsem napsala o čtyřech jubilantech v naší farmakologii, o doc. V. Trčkoví, prof. J. Elisovi, doc. D. Waitzové a prof. J. Květinovi (Čs. Fyziol. 1996; 45: 67–69). Každý z nich vyryl brázdu na českém i mezinárodním vědeckém poli. Některé brázdy jsou tak hluboké a dále se mezitím prohloubily, že cítím povinnost znovu je připomenout. Jeden z těch jubilujících je stále v experimentální farmakologii aktivní: prof. RNDr. Dr.h.c. Jaroslav Květina, DrSc., narozený 19. 5. 1930.

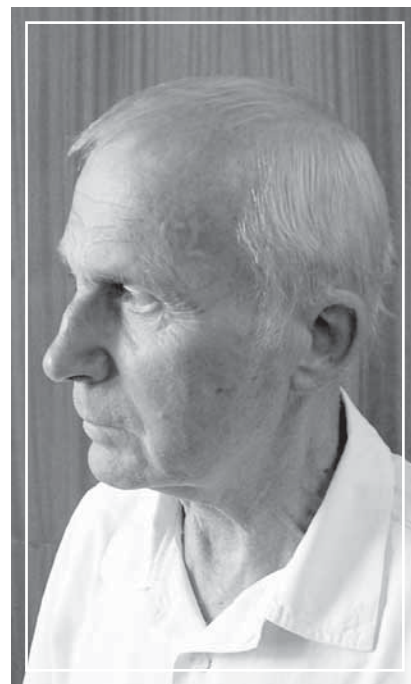
Patří k první generaci mých poválečných spolupracovníků ve Farmakologickém ústavu lékařské fakulty Karlovy univerzity. Jeho vědeckou osobnost jsem charakterizovala opakovaně, např. v roce 1990 když jsem psala o jeho šedesátinách. K celkovému vývoji Květinových vědeckých, pedagogických a manažerských schopností se vrátím později, nejprve bych však chtěla připomenout některé stránky jeho života, které se do obvyklého životopisu nepíší, které však charakterizují kousky atmosféry našeho poválečného žití.

Studium farmacie (které se po válce změnilo v integrované čtyřleté studium a tím se zplnohodnotilo s jinými univerzitními obory) absolvoval nejprve na Karlově univerzitě, v roce 1952 bylo však v Praze zrušeno, a proto ho dokončil na brněnské Masarykově univerzitě. I v době studování v Brně však zůstával vědeckou pomocnou silou na našem pražském ústavu, kde experimentálně rozpracovával farmakologické vlastnosti některých látek izolovaných z heřmánku. Získal tak základ hlubokých farmakologických kořenů, které pak osvědčil v celém svém profesionálním životě. Když v roce 1953 studia končil, byl samozřejmě kandidátem na vědeckou aspiranturu na pražské fakultě. Právě v té době tento systém tříleté vědecké přípravy, ukončovaný dizertací a titulem CSc. (kandidát věd), vznikal. Po roce 1989 byla vědecká aspirantura napadána jako komunistický vynález. To pravda není. Byla sice zavedena v bývalém SSSR (a u nás okopírována), avšak po vzoru získávání titulu Ph.D. jaký byl a je tradiční na univerzitách ve Velké Británii a v USA. V padesátých letech rozhodovaly o přijetí do naší vědecké aspirantury bohužel nejen odborné profily uchazeče, ale především všemocní političtí kádrováci. Bylo to v době, kdy i moje osobní situace byla nedobrá. Touto poznámkou zde argumentuji jen proto, že jsem nebyla přes veliké úsilí schopná, abych vědeckou přípravu pro Květinu prosadila.

A tak ho kádrováci odehnali do zdravotnického terénu na Ostravsko. Další, tehdy běžnou povinností, byly různé nárazové neintelektuální pomocné práce pro průmysl či zemědělství, na Ostravsku to byly brigády v dolech. Neštěstí je někdy šťastné. Jaroslav Květina si při závalu v rámci takové brigády zlomil končetinu. Ani to však nestačilo, do Prahy jsme ho stejně nedostali. Jiná náhoda však pomohla. Ve stejné době (v první polovině padesátých let) byla vytvořena z královéhradecké lékařské fakulty Karlovy univerzity Vojenská lékařská akademie, odkud vyhnali dosavadního přednostu farmakologického ústavu profesora Zdeňka Köchera. A tak se tam výuka farmakologie různě záplatovala. Nakonec se vojákům podařilo získat na post vedoucího katedry farmakologie našeho velmi nadaného vědeckého aspiranta Vojtěcha Grossmanna. Jemu se pak konečně podařilo Květinu probojovat z ostravského exilu. I když jsme pro něho považovali Hradec Králové za přestupní stanici do Prahy, jsou Květinovy osudy od té doby až do dnešních dnů úzce spojeny s výzkumem a pedagogikou na hradeckých vysokoškolských pracovištích a v samostatném vědeckém ústavu, který založil v rámci bývalé ČSAV.

S profesorem Grossmannem na hradecké lékařské fakultě pracoval 15 let, zabývali se především výzkumy reaktivity léčiv v průběhu radiační nemoci. Po vstupu vojsk v rámci likvidace „Pražského jara 1968“ byl Grossmann zbaven svého místa a Květina krátkou dobu přednostenské místo suploval. Možná, že je s podivem, že Květina mohl ve svém vysokoškolském a vědeckém působení v sedmdesátých letech pokračovat. Vysvětlení je jednoduché. Od roku 1966 až do začátku roku 1969 byl na dlouhodobé stáži nejprve v Institutu Mario Negri v italském Miláně, na to pak navazoval dlouhodobý pobyt jako zvaný profesor na Nihon univerzitě v japonském Tokiu. Takže celou dobu našich pohnutých časů okolo roku 1968 byl na druhém konci světa. Náš tehdejší velvyslanec v Japonsku dr. Hrdlička za nikým neposílal negativní zprávy (také to pak odsákal). A tak se Květina vrátil bez černých skvrn, které stály kariéru mnoho našich farmakologů.

Mám-li objasnit další Květinovy osudy, musím se vrátit k historii vysokoškolského studia farmacie v mezidobí 1950–1969. Koncem padesátých let došlo ke zrušení brněnské farmaceutické fakulty, takže farmacii bylo možno u nás v šedesátých letech studovat pouze v Bratislavě. Tím postupně vznikal nedostatek

farmaceutů v Čechách a na Moravě. Po nemalém úsilí se v roce 1969 podařilo, že se v Hradci Králové otevřela nová farmaceutická fakulta v rámci Karlovy univerzity a jejím děkanem se stal Jaroslav Květina. Jasně se tak prokázaly jeho neobyčejné manažerské schopnosti. Jako děkan v neuvěřitelně krátké době dvaceti let vytvořil stabilizovanou fakultu na vysoké odborné úrovni. Jako farmakolog – tak říkajíc od kolébky – věnoval velkou pozornost přestavbě farmaceutického studia tak, aby lékárník byl blízkým kolegou a v určitých otázkách i poradcem lékaře. Nová farmaceutická fakulta měla například daleko více výukových hodin farmakologie než fakulty lékařské. Květina je označován i na mezinárodní úrovni za jednoho ze zakladatelů nové praktické sub-disciplíny „klinické farmacie“.

Obraťme se však nyní k jeho vědecké činnosti od doby zahraniční stáže. Během pobytu v Itálii zavedl metodu přežívajících orgánů ze jména jater a ledvin. Tyto metody se uplatnily nejen na zahraničním pracovišti, ale jsou při stálém zdokonalování a rozšiřování významným podílem činnosti jeho dalších kolektivů až do současnosti. Dlouhá práce v lékařské farmakologii určila postupně cíl Květinových výzkumných zájmů k aplikacím mezi experimentální farmakologií a humánní farmakoterapií. Věděl, jak obtížný je přenos výsledků získaných z pokusů na zvířatech směrem k člověku. A to ho vedlo k nasměrování jím vedených týmů na mezidruhově srovnávací fyziologii, patofyziologii a experimentální terapii. Zaměřil se na širší pojetí a modelování komparativní farmakokinetiky jednak v celém organismu a jednak na biodistribuční a biotransformační mechanismy v jednotlivých funkčních systémech (v játrech, ledvinách, mozku, lymfě) a to

například z aspektů pato-farmakologických a ontogenetických. Mimo jiné v tomto smyslu aplikoval metodu QSAR na farmakokinetické děje. Široce pojatý rozsah jím koordinovaných výzkumů nebylo možno zvládnout jen v rámci fakulty a tak se mu působnost podařilo rozšířit nejprve do biofarmaceutického oddělení v Ústavu experimentální medicíny ČSAV a posléze od roku 1985 do nově zřízeného Ústavu experimentální biofarmacie ČSAV v Hradci Králové, jehož osamostatnění je Květinovým dílem. Po změnách, ke kterým došlo v Akademii věd po roce 1989, byl tento Ústav přeměněn na konglomerát mezi AV ČR a pražskou farmaceutickou firmou PRO.MED. CS. Část stylu práce Ústavu se tak v posledním desetiletí zaměřila na bioekvivalenční farmakokinetiku v rámci vývoje generických lékových forem, část kapacity byla a nadále je věnována nezávislému základnímu výzkumu „drug targetingu“. Toto propojení základnějšího a aplikovaného výzkumu existuje dosud. Květina je v současné době stále ředitelem tohoto ústavu. Na tomto místě je třeba připomenout, že v České republice je to jediný ústav dokonale vybavený pro velmi širokou paletu experimentálních metod nutných ve farmakologii. Zvláště je třeba ocenit systematické

farmakokinetické práce na miniprasatech jako na experimentálním druhu, metabolicky velmi blízkém člověku.

Recentní počet písemných výsledků Květinovy vědecké kariéry přesahuje 300.

Profesor Květina měl vždy veliké nadání a zájem o pedagogickou práci. To se projevilo nejen v již zmíněném "curriculu" fakulty v době jeho děkanského vedení, ale i při vzniku a budování farmaceutické fakulty v rámci Veterinární a farmaceutické univerzity v Brně po roce 1990. Byl proto spravedlivě oceněn čestným doktorátem farmacie v roce 2000.

Pro úplnost připomenu ještě jednu charakteristiku J. Květiny v mezidobí 1970–1989. I on měl v těch dobách řadu osobních těžkostí a dalo mu práci složité kličkovat. Některé z nich vyplývaly ze známého přísloví o závisti. Na své kůži jsem dokonale poznala tuto dobu a byli to dva moji bývalí spolupracovníci Jaroslav Květina a zesnulý profesor Jiří Vaněček, kteří mi další bádání usnadnili. Pro mé výzkumy mi na své riziko dali k dispozici několik pracovníků, které administrativně vedli ve svých kolektivech. Květinovi se navíc podařilo zachránit pro vědu a nalézt azylové místo pro nejdříve z politicky proskribovaných. Z těch, které jsem znala, to byl prof. Grossmann a prof. Ivo Hais,

ale byla to i řada dalších z hradecké lékařské fakulty.

Vynikající vědecká, vysokoškolská a manažerská činnost profesora Jaroslava Květiny byla oceněna různými čestnými členství, desítkami univerzitních medailí doma i v zahraničí. Z poslední doby považuji za významné jeho zvolení jako člena nově vzniklé České lékařské akademie. Je významným členem, místopředsedou České společnosti pro experimentální a klinickou farmakologii a toxikologii a hybnou silou její toxikologické sekce. Jeho zásluhou se konají v Hradci Králové po řadu let velmi zajímavé „round table“ se zaměřením na klinické farmakokinetické modelování.

Stručně bych charakterizovala Jaroslava Květinu takto:

- nadání k vědecké práci a k využití výsledků
- vynikající manažerské schopnosti
- slušnost.

Letošní plánované zářijové výroční sněmování českých a slovenských farmakologů v Hradci Králové bude krásnou kyticí k jeho 75. narozeninám. Do dalších let mu přeji především dobré zdraví, ještě mnoho úspěchů v další práci a schopné žáky a spolupracovníky.

Helena Rašková